

Protams, vienmēr var vēlēties vairāk. Taupības apstākļos finanšu samazinājums skāris visas sfēras, bet jo sevišķi zinātņi. Dienas presē ir izskanējušas šaubas arī par Letonikas programmas efektivitāti. Kongress uzskatāmi parādīja, ka runas par atdeves trūkumu ir bez pamata. Par to liecina kaut vai apjomīgā programmas ietvaros publicēto darbu izstāde. Cits jautājums ir, vai visi šos sasniegumus vēlas redzēt un izprot to nozīmi valsts attīstībā. Salīdzinājumā ar iepriekšējiem Letonikas kongresiem šis kongress netika pagodināts ar Valsts prezidenta klātbūtni, izpalika arī izglītības un zinātnes ministres uzruna. Varēja vēlēties arī plašāku apmeklētāju skaitu, īpaši kongresa otrajā dienā. Acīmredzot organizatoriem lielāka uzmanība jāpievērš tādiem jautājumiem kā saikne ar žurnālistiem un pasākuma reklāma. Tomēr kopumā kongresa gaisotne bija pozitīva. Zinātnieki aplicināja gan savu varēšanu, gan vēlēšanos strādāt. Jācer, ka nākamā valsts programma gūs gan apstiprinājumu, gan radošu piepildījumu.

Guntis Zemītis

PAR STARPTAUTISKO DENDROHRONOLOGU UN DENDROEKOLOGU KONFERENCI “EURODENDRO 2009”

Galvenokārt pateicoties Valsts pētījumu programmas “Letonika” sniegtajam finansiālajam atbalstam, šo rindu autoram bija iespēja piedalīties Eiropas valstu dendrohronologu un dendroekologu kārtējās konferences “EuroDendro 2009” darbā. Iepriekšējā konference “EuroDendro 2008” norisinājās pirms gandrīz pusotra gada Austrijā. Šajā reizē kolēģus no citām valstīm pulcināja Lielbritānijas dendrohronologi no Svonsijas (*Swansee*) Universitātes Koku gadskārtu izpētes grupas un no Mančestras Metropolitēna universitātes Dendrohronoloģijas laboratorijas. Viņi par šī gada konferences norises vietu bija izvēlējušies skaisto un vēl rudenī saules piesildīto Maljorkas salu (Spānija).

Konference notika 2009. gada 26.–30. oktobrī. Tajā bija ap 110–120 dalībnieku no 31 valsts, lai gan mutisko un stenda referātu sagatavošanā bija iesaistīti kopumā 240 līdzautori. Konferencē vēl piedalījās daži viesi arī no ASV, Argentīnas, Kanādas, Etiopijas, Ķīnas, Jaunzēlandes un Irānas. Atšķirībā no jau vairākiem pēdējiem gadiem šogad konferencē šo rindu autors bija vienīgais Latvijas pārstāvis. Jāatzīst, ka Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultātē strādājošo dendroekologu līdzdalība konferencē būtu bijusi visnotaļ lietderīga, jo šajā reizē vairums referātu bija veltīts jautājumiem par koku gadskārtās esošās informācijas izmantošanu dendroklimatoloģiskiem pētījumiem, tostarp arī vēsturisko klimatu raksturojošo datu rekonstruēšanai. Šim nolūkam izmantotas gadskārtu platuma vai atsevišķi gadskārtu agrinās un vēlinās daļas platuma datu ilggadīgās laikrindas, taču pēdējos gados aizvien biežāk tiek sastādītas un izmantotas gadskārtu blīvuma, kā arī tajās esošo oglekļa vai skābekļa stabilo izotopu ikgadēji mainīgā sastāva datu laikrindas, pēc kurām var iegūt precīzāku pagātnes klimatu raksturojošu informāciju.

Raksturīgi, ka pēdējos gados “EuroDendro” konferences sāk daļēji līdzināties semināriem, jo referenti tiek aicināti vairāk pievērst uzmanību kādai konkrētākai, šaurākai ar dendrohronoloģiju vai dendroekoloģiju saistītai tēmai. Šoreiz, salīdzinot ar iepriekšējām reizēm, referātu par vēsturiskās koksnes dendrohronoloģiskās datēšanas un kokmateriālu sagādes rajona noteikšanas rezultātiem bija relatīvi mazāk. Acīmredzot dendrohronologu un dendroekologu konferences pamattēma – “Notikumi. Attīstība. Problēmas” (*Developments, Advances, Challenges*) bija izvēlēta, ņemot vērā gan finansiālo, gan ekoloģisko krīzi un to ietekmes paplašināšanos jau globālā mērogā. Pamattēmas ietvaros nolasītie referāti bija iedalīti vairākās sekcijās:

1. Dendrohronoloģija un arheoloģija;
2. Dendroklimatoloģija: metodes un rekonstrukcijas (divas sekcijas);
3. Dendroekoloģija un meža dinamika;
4. Dendroklimatoloģija un koku augšanas reakcija;
5. Augšanas dinamika;
6. Dendroklimatoloģija Eiropā;
7. Dendroekoloģija un mežu stāvokļa pasliktināšanās;
8. Dendroģeomorfoloģija.

Savukārt stenda referāti pēc to satura bija iedalīti divās sekcijās:

1. Dendroklimatoloģija un dendrohronoloģija;
2. Dendroekoloģija, koksnes anatomija un augšanas dinamika.

Lai gan referātu tieši par dendrohronoloģisko datēšanu bija mazāk, dalībniekiem, kuri vairāk nodarbojas ar vēstures izpēti, ļoti nozīmīga bija arī jaunākā informācija par seno vides apstākļu rekonstruēšanas iespējām un rezultātiem. Rekonstruētie rādītāji par vēsturisko klimatu dažādās Eiropas valstīs tagad ļauj labāk izprast un izskaidrot vidi un tās ietekmi uz konkrētiem vēsturiskiem notikumiem līdz pat 2500 gadu ilgā laikposmā. Nākotnē šī informācija sagaidāma par vēl senākiem laikiem, un ir pamats uzskatīt, ka tā būs izmantojama arī vēsturisko klimatu raksturojošo datu precīzākai rekonstruēšanai Latvijā.

Ar vēstures izpēti bija saistīts arī šī pārskata autora sagatavotais stenda referāts “Senākās dendrohronoloģiski datētās koka konstrukcijas Latvijā”. Tajā sniegta īsa informācija galvenokārt par pēdējos gados LU Latvijas vēstures institūtā izstrādātajām priedes gadskārtu absolūtajām hronoloģijām, kuras attiecas uz laikposmu no 11. gs. sākuma līdz 14. gs. vidum un ir aprēķinātas no Vecrigā, kā arī Cēsu vecpilsētā atsegto seno koka konstrukciju būvelementu gadskārtu indeksu laikrindu vērtībām. Konferencē sniegtā informācija liecina, ka šobrīd Latvijā un Lietuvā izstrādātās priedes gadskārtu absolūtās hronoloģijas un indeksu laikrindas attiecināmas jau uz vismaz 1000 gadu ilgu laikposmu, bet Igaunijā – uz aptuveni 900 gadu ilgu laikposmu. Te jāatzīmē, ka Lietuvas un Igaunijas priedes gadskārtu absolūtās hronoloģijas attiecas galvenokārt uz senajiem vietējiem kokiem. Savukārt Latvijā izstrādātās 15.–18. gs. priežu gadskārtu hronoloģijas lielākoties attiecas uz Rīgas celtņu būvēšanā lietotajiem kokmateriāliem, kuri pa Daugavu savulaik atpludināti no Krievijas, Baltkrievijas un varbūt pat Ukrainas.

Referāti, kuros bija tuvāk aplūkota dendrohronoloģijas nozīme ar vēstures izpēti saistītu jautājumu skaidrošanā, kopumā vēlreiz apstiprināja, ka dendrohronoloģisko datēšanu var pielietot un tās rezultātus var interpretēt ļoti daudzpusīgi. Tā, piemēram, U. Bintgens (*Ulf Buntgen*, Šveice) skaidroja,

kā viduslaikos koku radiālo augšanu ietekmējuši sausuma periodi, pēc kuriem konkrētās zemēs bijis bads un tam sekojušas mēra epidēmijas. M. Bridžs (*Martin Bridge*, Lielbritānija) sniedza ziņas par pētījumu, kurā pēc koku gadskārtu platumu datu laikrindām noskaidrotas Tjudoru dinastijas karakuģa “*Mary Rose*” koka būvelementu izgatavošanai izraudzīto koku atšķirīgās, savstarpēji attālās augšanas vietas visā Lielbritānijas teritorijā. Atbilstošu, salīdzināšanai nepieciešamo gadskārtu absolūto hronoloģiju trūkuma dēļ cita – 2008. gadā Barselonā (Spānija) atsegtā aptuveni 14. gs. kuģa “*Barceloneta I*” vraka precīza absolūtā datēšana un koka būvelementu sagādes vietas noskaidrošana nav bijusi tik sekmīga. Tāpēc attiecīgā referāta autores M. D. Delmasa un E. Jansma (*Marta Dominguez Delmas* un *Esther Jansma*, Nīderlande) rosināja tālāk attīstīt un finansiāli atbalstīt starptautiskos projektus “Eiropas dendrohronoloģijas “balto lapu” aizpildīšanai un koka izstrādājumu – pasaules mērogā nozīmīga kultūras mantojuma multidisciplinārai izpētei”. Ar līdzīgu dendrohronoloģiskās datēšanas problēmu saskārušies arī kolēģi no Ungārijas, cenšoties precīzi noteikt absolūto vecumu ap 17. gs. izgatavotām apmēram 30 vienkoča laivām, kuru paliekas atklātas ap 100 m garā Dravas upes gultnes posmā un, domājams, attiecas uz vienu vai vairākiem peldošiem tiltiem (*András Grynaeus*, Ungārija).

Sarežģīta uzdevuma risināšanu ar dendrohronoloģiskās datēšanas metodes palīdzību uzsākuši Vācijas zinātnieki, sākot datēt vēlā neolīta un agrā bronzas laikmeta pāļu būves un vienkoča kanoe tipa laivu, kas atklātas pie Degeras ezera (Bodenezera tuvumā). Analizējot arī senās ezera nogulsnes, augu putekšņus, ogļu paraugus un ķīmisko elementu sastāva pārmaiņas, paredzēts ar augstu precizitātes pakāpi noskaidrot tā laika klimatiskos un vides apstākļus (*Sebastian Späth*, Vācija). Interesanti, ka Austrijas zinātniekiem izdevies sastādīt 149 gadiem atbilstošu gadskārtu absolūto hronoloģiju, kurai izmantoti sadegušas koksnes (ogles) gadskārtu platumu dati. Noteikts, ka relatīvi jaunākajai gadskārtai atbilstošā šīs hronoloģijas vērtība attiecas uz 707. gadu pr.Kr. (*Thomas Pichler*, *Kurt Nicolussi*, *Andrea Thurner*). Lai iegūtu dendrohronoloģisko informāciju par vēl senākiem laikposmiem, arī Čehijā uzsākta savulaik dabiski ar upes nosēdumiem aprakto ozolu stumbru datēšana. Senākajam no līdz šim Čehijā absolūti datētajiem šādiem ozola stumbriem gadskārtas veidojušās laikposmā no 2675. līdz 2295. gadam pr.Kr. (*Tomas Kolář*, *Michal Rybníček*). Te gan jāpiezīmē, ka Hohenheimas Universitātē (Vācija) izstrādāta koku gadskārtu absolūtā hronoloģija, kas sniedzas pagātnē līdz pat 10 461. gadam pr.Kr.¹

Kā dendrohronoloģiskajai datēšanai nozīmīgu darbu jāatzīmē dendroekoloģiskais pētījums, ko kopā veikuši Igaunijas un Lietuvas pētnieki K. Sohars, A. Lēnelaids un A. Vīts (*Kristina Sohar*, *Alar Läänelaid*, *Adomas Vitas*). Viņi konstatējuši, ka Austrumigaunijā, Latvijā un Lietuvā augošajiem ozoliem stumbra koksnes aplievas daļā sastopamas 6–19 gadskārtas, t.i., mazāk nekā tās aplievas daļā sastop Rietumeiropas zemēs augošajiem

¹ *Friedrich M., Remmele S., Kromer B., Hofmann J., Spurk M., Kaiser K. F., Orcel C., Küppers M.* The 12,460-Year Hohenheim Oak and Pine Tree-Ring Chronology from Central Europe – a Unique Annual Record for Radiocarbon Calibration and Paleoenvironment Reconstructions // *RADIOCARBON*. – 2004. – Vol. 46, no. 3. – P. 1111–1122.

ozoliem (līdz 26). Tas nozīmē, ka vēsturiskajiem koka izstrādājumiem, kas darināti no Baltijas valstu teritorijā augušo ozolu koksnes un kurai trūkst daļa no aplievas daļas gadskārtām, absolūto vecumu var noteikt relatīvi precīzāk nekā tiem, kas gatavoti no Rietumeiropas teritorijā augušo ozolu koksnes.

Ar iepriekš minēto, kā arī visu pārējo referātu kopsavilkumiem var tuvāk iepazīties, internetā apmeklējot konferences mājaslapu <http://www.swan.ac.uk/geography/Research/eurodendro2009/>.

Nobeigumā jāatzīmē, ka konferences rīkotāji tās dalībniekiem bija sagādājuši arī iespēju īslaicīgi iepazīt Maljorkas salas galvaspilsētu Palmu ar tur esošo ievērojamo Maljorkas katedrāli, kā arī apmeklēt plašo un fascinējošo, ar stalaktītiem un stalagmītiem bagāto Artas alu sistēmu.

Par nākamās konferences “EuroDendro” norises laiku un vietu šīs konferences dalībnieki vēl nevienojās. Tā noteikti nebūs drīzāk par 2011. gadu, jo 2010. gadā Somijā norisināsies plaša mēroga pasaules dendrohronologu 8. konference “World Dendro 2010”. Interesenti par to plašāku informāciju var atrast interneta mājaslapā <http://www.worlddendro2010.fi/>.

Māris Zunde

VALDĪBAS ATZINĪBAS RAKSTI PIEŠĶIRTI VĒSTURNIEKIEM

Par nozīmīgu ieguldījumu grāmatas “Latvijas vēsture. 20. gadsimts” veidošanā, kā arī par paveikto Latvijas vēstures skaidrošanā un popularizēšanā Ministru kabinets 2009. gada 10. novembrī piešķīris Atzinības rakstus vēsturniekiem – LU Latvijas vēstures institūta vadošajai pētniecei, Rīgas Stradiņa universitātes Eiropas studiju fakultātes Politikas zinātnes katedras docentei vēstures doktorei **Dainai Bleierei**, Latvijas Universitātes profesoram vēstures doktoram **Ilgvaram Butulim**, Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenajam loceklim, LU Rietumeiropas un Amerikas jauno un jaunāko laiku vēstures katedras vadītājam profesoram habilitētajam vēstures doktoram **Inesim Feldmanim**, LZA korespondētājloceklim, LU Latvijas un Austrumeiropas jauno un jaunāko laiku vēstures katedras vadītājam profesoram habilitētajam vēstures doktoram **Aivaram Strangam** un LU profesoram habilitētajam vēstures doktoram **Antonijam Zundam**.

Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenajam loceklim politoloģijas doktoram un tiesību doktoram **Tālavam Jundzim** MK Atzinības raksts piešķirts par pētījumiem Latvijas neatkarības atjaunošanā un nevardarbīgās pretošanās lomā šajā procesā.

*

LU Latvijas vēstures institūta pētniecei **Inetai Lipšai** 2009. gada septembrī piešķirta Bernharda Holandera balva par promocijas darbu “Sabiedriskā tikumība Latvijā, 1918.–1940. g.”. Balva piešķirta par labāko Latvijas Universitātē 2008./2009. akadēmiskajā gadā aizstāvēto doktora/maģistra darbu.